

Førstefødsler etter alder og utdanning i Storbritannia, Frankrike og Norge¹

Trude Lappegård, Marit Rønsen,
Michael Rendall, Christine Couet,
Isabelle Robert-Bobée
og Steve Smallwood

Stadig senere førstefødsler har vært et tydelig trekk ved fruktbarhetsutviklingen i Europa og andre deler av verden de siste tiårene. Samtidig har ulikhetene i fødealder mellom angloamerikanske og europeiske land økt. I denne artikkelen studerer vi slike forskjeller i mer detalj ved å sammenligne alder ved første fødsel etter utdanningsnivå blant kvinner som er født på 1950- og 1960-tallet i Norge, Frankrike og Storbritannia. Resultatene viser at i Storbritannia var utviklingen mot stadig senere barnefødsler begrenset til kvinner som hadde utdanning på videregående skole nivå og høyere. I Norge og Frankrike derimot var utsettelsen mer generell og omfattet kvinner på alle utdanningsnivåer. For Norge og Frankrike har det også vært en økning i kvinners utdanningsnivå, slik at det ble flere i de gruppene som kjennetegnes ved senere barnefødsler.

Innledning

Sammenligninger av fruktbarheten i ulike industriland har vist store variasjoner, både med hensyn til nivå og utvikling over tid (Frejka og Calot 2001, Pearce and, Bovagnet 2005). I Europa har fruktbarheten i mellom-europeiske og sør- og østeuropeiske land falt til svært lave nivåer, mens de nordiske landene, Frankrike, Storbritannia og Irland har opprettholdt nivåer som ligger nærmere det som kreves for å holde folketallet konstant uten immigrasjon (Smallwood og Chamberlain 2003). Nord-Amerika og Austral-Asia har også hatt fødselstall som nesten opprettholder folketallet, noe som tyder på at fruktbarheten påvirkes av et bredt spekter av sosiale og økonomiske forhold (Morgan 2003).

Likheter mellom land med hensyn til fruktbarhetsnivået totalt sett kan imidlertid dekke over betydelige variasjoner i underliggende fruktbarhetsmønstre. Et forhold som varierer mye mellom land, og også mel-

lom land med relativt likt fruktbarhetsnivå, er kvinnes fødealder. Den har generelt blitt høyere, og det samme har alderen ved tilknyttede statusoverganger, som ekteskapsinngåelse, fullføring av utdanning og inntreden i arbeidslivet (Billari 2005). Det er imidlertid en betydelig andel som får barn tidlig i de angloamerikanske landene, samtidig som de fleste kvinner stadig føder senere også i disse landene (Chandola mfl. 1999, Chandola mfl. 2002). I det kontinentale Europa har det vært en mer ensartet utvikling mot senere barnefødsler. Endringene har vært tydeligere i Sør- og Mellom-Europa enn i Norden og Frankrike, der fødslene er mer konsentrert til kvinner i 20-årene og i begynnelsen av 30-årene (Gustafsson og Wetzels 2000).

Høyere utdanningsnivå blant kvinner er en viktig forklaring på tendensen til stadig senere førstefødsler. Mangelen på egnede data er imidlertid et problem når det gjelder å analysere sammenhengen mellom utdanning og fruktbarhet. Å bruke data bare fra utvalgsundersøkelser fører lett til at gruppene blir alt for små når datamaterialet inndeles etter både fødselskohort, alder og utdanning (Billari og Philipov 2005). Data fra administrative registre som dekker hele befolkningen har ikke slike begrensninger, men til gjengjeld inneholder de som oftest bare demografiske variable som alder, sivilstand o.l. og har ingen opplysninger om utdanning. I denne studien har vi løst disse problemene ved å koble utdanningsopplysninger til befolk-

Trude Lappegård er forsker ved Seksjon for demografi og levekårsforskning i Statistisk sentralbyrå (lap@ssb.no)

Marit Rønsen er seniorforsker ved Seksjon for demografi og levekårsforskning i Statistisk sentralbyrå (mrr@ssb.no)

Michael Rendall og Steve Smallwood er ansatt i Office for National Statistics, England

Christine Couet og Isabelle Robert-Bobée er ansatt i INSEE, Frankrike

¹ Denne artikkelen er en oversettelse av artikkelen "First birth by age and education in Britain, France and Norway" av Michael Rendall, Christine Couet, Trude Lappegård, Isabelle Robert-Bobée, Marit Rønsen og Steve Smallwood. Artikkelen er publisert i Population Trends 121: 27-34 (2005).

ningsdata fra tre land: Frankrike, Norge og Storbritannia - nærmere bestemt England og Wales². Disse data-settene gjør det mulig å analysere sammenhengen mellom utdanning og kvinnes alder ved første fødsel i et komparativt perspektiv.

Tidligere studier av fruktbarhet og utdanning i disse landene omfatter blant annet en fersk studie fra Norge som viser at når kvinner har avsluttet sine studier, har de med høy utdanning høyere førstefødselsrater enn dem med lavere utdanningsnivå (Lappegård og Rønsen 2005). I Storbritannia har undersøkelser vist at kvinner med høyere utdanning er eldre (fem år eldre i gjennomsnitt) når de føder sitt første barn enn kvinner uten høyere utdanning, men at den aldersspesifikke sannsynligheten for å føde andre og tredje barn var større i denne gruppen (Rendal og Smalwood 2003). Også i Frankrike har undersøkelser vist at kvinner med høyere utdanning venter lenger med å føde sitt første barn etter at første parforhold er inngått, men at de føder sitt andre barn raskere (Robert-Bobée 2004). Disse studiene benytter ulike utvalg, variabeldefinisjoner og analysemetoder, noe som begrenser sammenligningsmulighetene. Målet med denne studien er å skape et best mulig sammenligningsgrunnlag ved å bruke så samsvarende utvalg, variabeldefinisjoner og analysemetoder som mulig for de tre landene. Vi har sammenlignet kvinner som er født i løpet av to femårsperioder på midten og slutten av henholdsvis 1950-tallet og 1960-tallet. Dette gjør det mulig å analysere endringer både med hensyn til fullført utdanning og i aldersmønsteret ved første fødsel innenfor brede utdanningsgrupper.

Data og metode

Analysen er basert på sammenkoblede folketellings- og fødselsregistreringsdata fra Storbritannia og Frankrike samt på sammenkoblede registeropplysninger om fødsler og utdanning i Norge. Datasettene er henholdsvis ONS Longitudinal Study (LS), French Demographic Panel (EDP) samt befolkningsdatasystemet Besys og utdanningsdatabasen NUDB i Norge. LS og EDP består av folketellings- og fødselsdata for et representativt utvalg som omfatter henholdsvis 1 av 100 kvinner i Storbritannia siden 1971 og 1 av 200 kvinner i Frankrike siden 1968. De norske databasene omfatter hele befolkningen.

Vi har benyttet data om fødsler til og med kalenderåret 2001 i Storbritannia og til og med 2002 i Frankrike og Norge. På grunn av kalenderårstrukturen i dataene er alder definert som fylte år i løpet av kalenderåret. Dette er i gjennomsnitt et halvt år yngre enn standarddefinisjonen «fylte år ved siste fødselsdag». I analysene sammenligner vi kvinner som tilhører to grupper av fødselskohorter med ca. ti års mellomrom.

I Storbritannia er dette kvinner som er født mellom 1954–58 og 1964–68, og som dermed ble 23 til 27 år i folketellingsårene 1981 og 1991, avhengig av fødselsåret innenfor femårskohorten. I Frankrike er de aktuelle kvinnene født mellom 1955–59 og 1963–67 og ble 23 til 27 år i folketellingsårene 1982 og 1990. I Norge er fødselskohortene 1955–59 og 1965–69 valgt for analysen. Heretter refererer vi til disse kohortene som 1950-tallskohorten og 1960-tallskohorten. Fødselskohortene fra 1950-tallet i hvert land gir mulighet til å undersøke aldersfordelingen for førstefødsler gjennom nesten hele den potensielle aldersperioden for førstefødsler. For fødselskohortene fra 1960-tallet kan vi studere aldersmønsteret opp til 33-årsalder. Ca. tre fjerdedeler av kvinnene fra 1960-tallskohorten hadde fått sitt første barn ved denne alderen, men det var betydelige variasjoner etter utdanningsnivå og mellom de enkelte land.

For alle tre land er analysen begrenset til kvinner som er født i landet. Det er vanskeligere å analysere kvinner som er født i utlandet på grunn av usikkerheten om når de kom til landet (Robert-Bobée 2003). Ved bare å inkludere kvinner som er født i landet unngår vi problemet med å analysere førstefødsler som kan ha skjedd før eller like etter immigrasjonen, og som derfor kan ha blitt påvirket av selve flyttingen eller av ulike samfunnsforhold i utflyttings- og innflyttingslandet.

Den største utfordringen har vært å definere utdanningsvariabler som både egner seg for analyse og som er sammenlignbare mellom alle tre land og mellom fødselskohortene. Hovedformålet med analysen er å finne ut hvordan fullført utdanningsnivå påvirker fødselstidspunktet, og ideelt sett burde vi da bruke data om fullført utdanning før første fødsel. Strukturen i utdanningsdataene i Storbritannia, og til en viss grad i Frankrike, begrenser muligheten til å gjøre dette. I Norge er informasjon om utdanningsnivå hentet fra administrative registre som oppdateres hvert år, men for Frankrike og Storbritannia kommer informasjonen fra folketellinger som avholdes med åtte til ti års mellomrom. Informasjon om utdanning på samtlige nivåer ble rapportert ved de franske folketellingene i 1982, 1990 og 1999 og ved folketellingen i 2001 i Storbritannia, men kun høyere utdanning ble rapportert ved folketellingene i 1981 og 1991 i Storbritannia.

I lys av begrensningene i det britiske datamaterialet har vi gått frem på følgende måte: Vi skiller først mellom kvinner som har fullført en høyere utdanning ved 25-årsalderen (nøyaktig 25 år i Norge og mellom 23 og 27 år i Frankrike og Storbritannia) og kvinner som ikke har gjort det, og analyserer tidspunktet for første

² Datasettet fra sammenkoblede databaser for Storbritannia inneholder kun informasjon fra England og Wales fordi Skottland og Nord-Irland benytter andre datainnsamlingssystemer. Ved folketellingen i 2001 var folketallet i England og Wales 52,0 millioner, og det samlede folketallet i Storbritannia var 58,8 millioner.

fødsel gitt at en høyere utdanning var fullført ved denne alderen. I de fleste tilfeller betyr dette at den høyere utdanningen var registrert som fullført før første fødsel, og tolkningen er derfor ukomplisert.

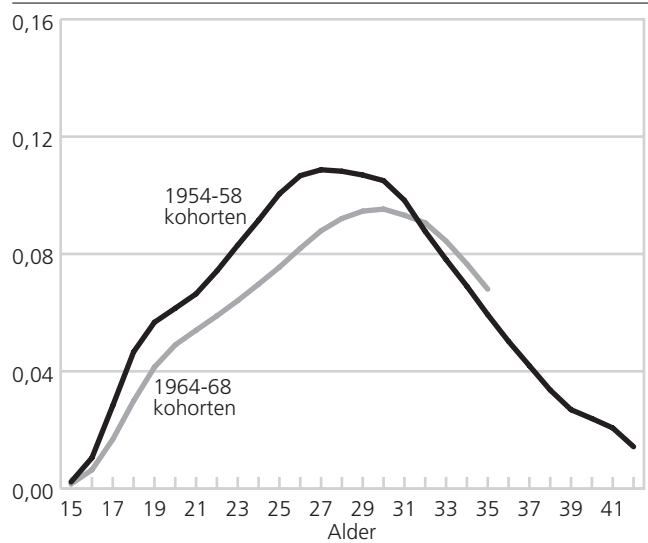
Dernest innedeler vi dem som ikke hadde høyere utdanning ved 25-årsalder, i grupper etter hvilket utdanningsnivå de hadde ved siste registrering: 1999 i Frankrike og 2001 i henholdsvis Storbritannia og Norge. Dette innebærer at vi ikke vet om utdanningen ble fullført før eller etter første fødsel. Hvis utdanningen ble fullført på "normalt" tidspunkt, vil dette vanligvis ha vært før første fødsel. Derfor er det fremdeles førstefødsler på bakgrunn av utdanning som analyseres, og ikke omvendt. Når «siste registrerte utdanning» benyttes som variabel, kan en forvente en sterk negativ sammenheng mellom utdanning og fruktbarhet, enn når utdanningen er målt før fødselen. Dette er vist i tidligere analyser av sammenhengen mellom utdanning og fruktbarhet: Høyere utdanning kan redusere sannsynligheten for å få barn, men en fødsel kan også føre til lavere utdanningsnivå (Kravdal 2004, Billari og Philipov 2005).

Et annet problem når en sammenligner land, og også kohorter innenfor et land, er ulikheter i utdannings-systemene. Ved å bruke den internasjonale standarden for utdanningsgruppering (ISCED) har vi harmonisert dette så mye som mulig. Vi skiller mellom tre utdanningsgrupper. Høy utdanning defineres som ISCED-kategori 5 og 6, og omfatter utdanning på universitet- og høyskolenivå. Middels utdanning defineres som ISCED-kategori 3 og 4, og omfatter utdanning på videregående skole. Lav utdanning defineres som ISCED-kategori 1 og 2, og omfatter grunnskole og annen utdanning under videregående nivå.³ Et siste problem er hvordan vi skal klassifisere kvinner som har fullført en høyere utdanning, men ikke før de fylte 25 år. I vår studie er de plassert i gruppen for middels utdanning.

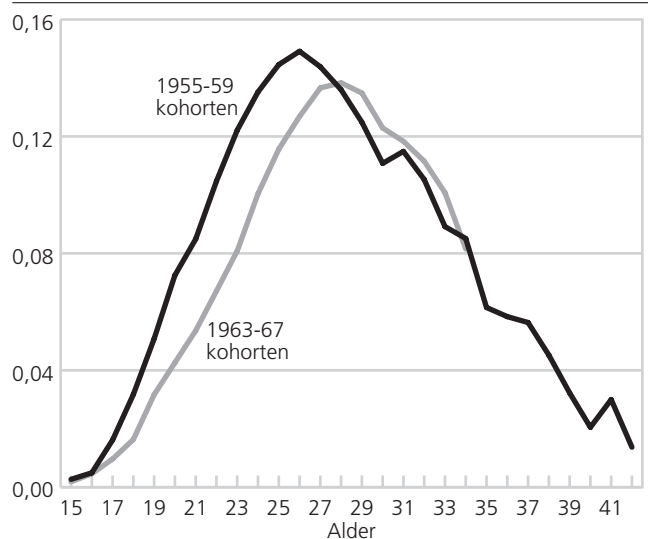
Førstefødsler etter alder og kohort

Analysene begynner med en sammenligning av aldersmønstrene for førstefødsler blant alle kvinner i hvert land. Det generelle bildet viser likheter mellom Norge og Frankrike og et stadig mer avvikende mønster for Storbritannia. Dette er først vist grafisk i figur 1a, 1b og 1c i form av aldersspesifikke betingede fødsels-sannsynligheter (førstefødselsrater), som uttrykker sannsynligheten for å føde i en gitt alder, gitt at kvinnen ikke har født tidligere. For 1950-tallskohorten er den høyeste førstefødselsraten rundt 26- eller 27-årsalder i alle tre land, men nivået er mye høyere i

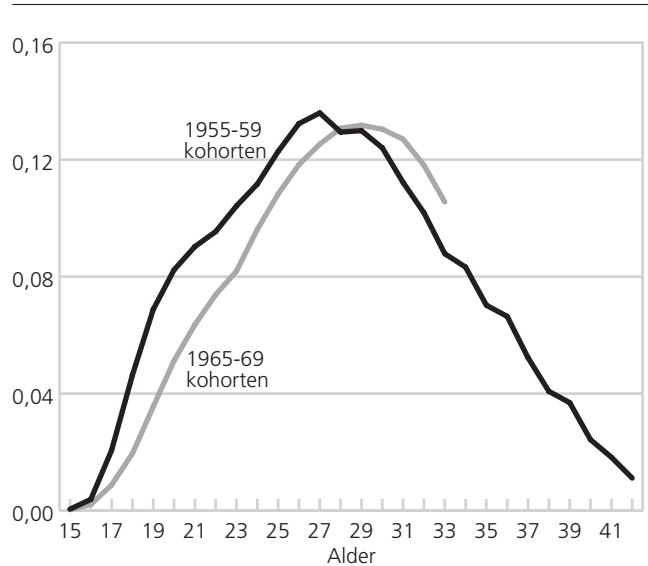
Figur 1a. Førstefødselsrater etter alder. Storbritannia. 1950- og 1960-tallskohorter

Figur 1b. Førstefødselsrater etter alder. Frankrike. 1950- og 1960-tallskohorter

Figur 1c. Førstefødselsrater etter alder. Norge. 1950- og 1960-tallskohorter

³ Obligatorisk skolegang i alle tre land varer til fylte 16 år, men i Storbritannia ble ikke denne alderen hevet fra 15 til 16 år før i 1973, etter at 1954-58-fødselskohorten allerede hadde passert 15-årsgrensen. I Frankrike og Norge må dessuten eleven fullføre skoleåret i det året de fyller 16 år, mens elever i Storbritannia kan slutte på skolen den dagen de fyller 16 år.

Frankrike (.149) og Norge (.136) enn i Storbritannia (.109). Både Storbritannia og Norge har en «hump» i fødselsratene rundt 19- og 21-årsalderen, der veksten avtar, for deretter å øke igjen fra 22- til 23-årsalder. Frankrike har bare en ubetydelig «hump» ved 21 år, og førstefødselsratene stiger ellers raskt gjennom begynnelsen og frem til midten av 20-årene. Den mer ujevne franske kurven etter toppen ved 26 år skyldes for øvrig at den er generert på grunnlag av et mindre datagrunnlag enn for Norge og Storbritannia.⁴

For 1960-tallskohorten er det bare Storbritannia som har en avtakende økning i ratene fra 19-årsalder, men uten noen tiltakende økning fra 22-årsalder, som for 1950-tallskohorten. Toppen for førstefødselsraten endrer seg til 30 år for 1960-tallskohorten, og nivået ligger bare på .095 fødsler per år blant kvinner som fortsatt er barnløse. Både i Frankrike og Norge er det en tydelig tendens bort fra svært tidlige førstefødsler, og sannsynligheten for å bli mor før fylte 20 år er nesten halvert. Det er en liten tiltakende økning i førstefødselsraten i begge land fra rundt 23 til 24 år, og toppen av kurvene ligger rundt 28- til 29-årsalderen. Også for 1960-tallskohorten ligger de høyeste førstefødselsratene på høyere nivåer i Frankrike (.138) og Norge (.132) enn i Storbritannia (.095).

Tabell 1 viser hvor mange som er blitt mødre ved ulike aldre. Vi ser klare paralleller mellom Frankrike og Norge, mens Storbritannia skiller seg mer ut. Bortsett fra tendensen med tidligere førstefødsler i Norge enn i Frankrike for 1950-tallskohorten, er mønstrene i de to landene svært like. Tre fjerdedeler av kvinnene fra 1950-tallskohorten og to tredjedeler fra 1960-tallskohorten i Frankrike og Norge har født barn når de er 29 år. I begge land fikk ca. halvparten av både 1950- og 1960-tallskohortene sitt første barn mellom 22- og 29-årsalder.

I Storbritannia er ikke førstefødsleene så konsentrert til perioden mellom 20 og 30 år. Bare to femtedeler fra både 1950- og 1960-tallskohortene fikk sitt første barn mellom 22- og 29-årsalder. I 1950-tallskohorten, der nesten hele den fruktbare alderen er kartlagt, hadde kvinner i Storbritannia både en høyere andel førstefødsler som tenåringer og en høyere andel førstefødsler blant kvinner over 30 år, enn i Frankrike og Norge. Når 1960-tallskohorten i Storbritannia er ferdig med sin fødedyktige periode, vil antakelig spredningen i alder ved første fødsel bli enda større. Dette skyldes både den høyere andelen som får sitt

første barn innen de er 21 år i Storbritannia, og at langt flere fortsatt er barnløse når de går inn i trettiårene: 42,5 prosent i Storbritannia mot 32,6 prosent i Frankrike og 33,1 prosent i Norge.

Utdanningsnivået i de tre landene

Resten av analysene tar hensyn til forskjeller i fødemønster klassifisert etter utdanning. I tabell 2 er fordelingen av kvinnenes utdanningsnivå vist i tre kolonner for hver av kohortene. Den første kolonnen viser fullført utdanning ved 25-årsalder (23- til 27-årsalder for Storbritannia og Frankrike), og den andre kolonnen viser den sist registrerte fullførte utdanningen. «Sist registrert» betyr ved omtrent 43-årsalder for 1950-tallskohorten og ved omtrent 33-årsalder for 1960-tallskohorten. Utdanningsgrupperingen som vår analyse er basert på, er vist i den tredje kolonnen. Her er kvinnene først gruppert etter hvorvidt de har tatt en høyere utdanning ved 25-årsalder eller ikke. Deretter undersøker vi hvilken utdanning kvinner uten høyere utdanning ved 25-årsalder hadde ved siste registrering. Dersom det var lav utdanning, blir de plassert i denne gruppen. Dersom det var middels eller høy utdanning, blir de plassert i den midterste utdanningsgruppen. Gruppe med middels utdanning i tredje kolonne består derfor både av dem som har fullført videregående skole og av dem som har fullført en høyere utdanning, men først etter at de var 25 år. Prosentandelen med høy utdanning er derfor identisk i kolonne 1 og 3, og prosentandelen med lav utdanning er identisk i kolonne 2 og 3, bortsett fra for de franske kohortene.⁵ Som tidligere nevnt, er årsaken til at vi benytter data fra 25-årsalderen for å klassifisere gruppen med høy utdanning, men ikke gruppene med lav og middels utdanning, at det kun ble spurt etter høyere utdanning ved folketellingene i 1981 og 1991 i Storbritannia.

Selv om sammenligningen mellom utdanningskategorier i ulike land er utført så nøyaktig som mulig ved å bruke den internasjonale standardklassifikasjonen (ISCED) og ved å registrere utdanningsnivået ved samme alder, er sammenligningen likevel bare omtrentlig. For det første er endringsperioden 10 år for Storbritannia (fra 1954–58-kohorten til 1964–68-kohorten) og Norge (fra 1955–59-kohorten til 1965–69-kohorten), men bare åtte år for Frankrike (fra 1955–59-kohorten til 1963–67-kohorten). For det andre kommer den norske utdanningsinformasjon fra administrative registre, mens informasjonen fra Frankrike og Storbritannia kommer fra folketellinger

⁴ Fødsler utenfor ekteskap blir verken registrert i Frankrike eller i Storbritannia. For Frankrike benytter vi i stedet familieundersøkelsen som ble gjennomført som en del av den franske folketellingen i 1999. For Storbritannia benytter vi beregninger av paritetsspesifikk fruktbarhet fra Office for National Statistics, basert på en kombinasjon av fødselregistrering og data fra generelle undersøkelser om husholdninger, se Smallwood (2002).

⁵ Årsaken til avviket for andelen med lav utdanning i kolonne 2 for Frankrike er at uoppgitt utdanning er kodet som lav utdanning ved alle folketellingene, også ved den siste folketellingen i 1999. I noen tilfeller har samme person angitt middels eller høy utdanning i en tidligere folketelling, og disse svarene er da brukt for å tilordne dem til middels eller høy utdanning i kolonne 3.

Tabell 1. Andel som har fått barn ved ulike aldre¹

Alder	1950-tallskohorten			1960-tallskohorten		
	Storbritannia	Frankrike	Norge	Storbritannia	Frankrike	Norge
19	13,7	10,3	13,4	9,3	6,3	6,5
21	24,4	23,8	27,7	18,4	15,1	16,9
25	47,6	55,7	54,3	38,2	42,1	43,1
29	66,7	75,6	74,1	57,5	67,4	66,9
33	77,4	84,4	83,5	70,9	79,9	80,2
42	84,1	89,7	89,1			

¹ Alder er definert som alder ved slutten av året.

Tabell 2. Utdanningsnivå ved ulike aldre

	1950-tallskohorten			1960-tallskohorten		
	Ved 25-årsalder	Ved siste observasjon	Ved 25-årsalder eller ved siste observasjon ¹	Ved 25-årsalder	Ved siste observasjon	Ved 25-årsalder eller ved siste observasjon ¹
Storbritannia						
Lav	34,3	26,6	26,6	18,2	12,9	12,9
Middels	50,6	52,7	58,3	67,5	67,2	72,8
Høy	15,1	20,7	15,1	14,3	20,0	14,3
Frankrike						
Lav	45,0	34,2	30,7	25,1	22,5	18,7
Middels	31,0	44,3	55,3	52,4	49,7	58,8
Høy	14,0	21,5	14,0	22,5	27,8	22,5
Norge						
Lav	19,0	12,6	12,6	9,3	6,6	6,6
Middels	62,4	58,1	68,7	64,7	57,7	67,4
Høy	18,6	29,2	18,6	26,0	35,7	26,0

¹ Høy hvis høyere utdanning er oppnådd ved 25-årsalder; Lav hvis verken middels eller høyere utdanning er oppnådd ved siste observasjon; Middels i alle andre tilfeller (inklusive middels utdanning oppnådd ved siste observasjon og høyere utdanning oppnådd etter 25-årsalder).

Kilder: Storbritannia: ONS Longitudinal Study er brukt for høy utdanning ved 25-årsalder og for lav og middels utdanning ved siste observasjon. Tallene for lav og middels utdanning ved 25-årsalder er fra General Household Survey 1981 og 1991.

Frankrike: French Demographic Panel. Uoppgitt utdanning er klassifisert som lav utdanning i kolonnene 1 og 2. I kolonne 3 er den høyeste rapporterte utdanningen ved siste (1999) eller ved tidligere folketellinger brukt for å bestemme utdanningsnivå (se også fotnote 5).

Norge: Norsk utdanningsdatabase (NUDB)

med egenrapportering. Sistnevnte kilder er mer utsatt for problemer med ufullstendige og unøyaktige svar, noe som tidligere sammenligninger mellom folketellinger og spørreundersøkelser i Storbritannia har vist. Dette tyder på at andelen kvinner med høyere utdanning i tabell 2 kan være for lav.

Det er en generell økning i utdanningsnivå fra 1950- til 1960-tallskohorten i alle tre land. Denne tendensen er mer ensartet i Frankrike og Norge. I begge disse landene er det en stor nedgang i andelen kvinner som bare har fullført en lav utdanning (fra 30,7 prosent til 18,7 prosent i Frankrike, og fra 12,6 prosent til 6,6 prosent i Norge), og en stor økning i andelen kvinner som har fullført en høyere utdanning ved 25-årsalder (fra 14,0 prosent til 22,5 prosent i Frankrike og fra 18,6 prosent til 26,0 prosent i Norge). I Storbritannia er andelen kvinner med lav utdanning halvert, mens det ikke er noen økning i andelen kvinner som hadde høy utdanning, verken ved 25-årsalder eller ved siste observasjonsår.

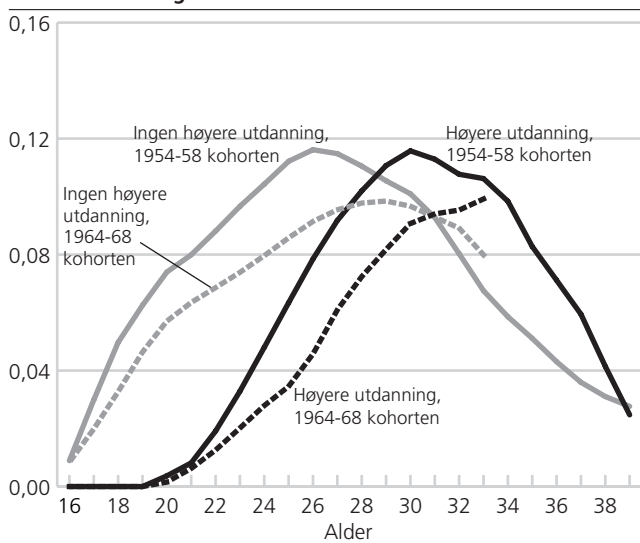
Norge har det høyeste utdanningsnivået i de tre landene, i så vel 1950- som i 1960-tallskohorten. Dette skyldes både en lavere andel kvinner med lav utdan-

ning og en høyere andel med høy utdanning. I 1960-tallskohorten har Storbritannia den høyeste andelen med middels utdanning (72,8 prosent mot 58,8 prosent i Frankrike og 67,4 prosent i Norge), noe som er det motsatte av hva man kunne forvente dersom den større spredningen i alder ved første fødsel i Storbritannia (jf. tabell 1) skyldes at utdanningsnivået også er mer ulikt fordelt. Dette viser at det er nødvendig å undersøke forskjellene innenfor ulike utdanningsgrupper for å få en bedre forståelse av ulikhetene i aldersmønstrene ved førstefødsel mellom ulike land.

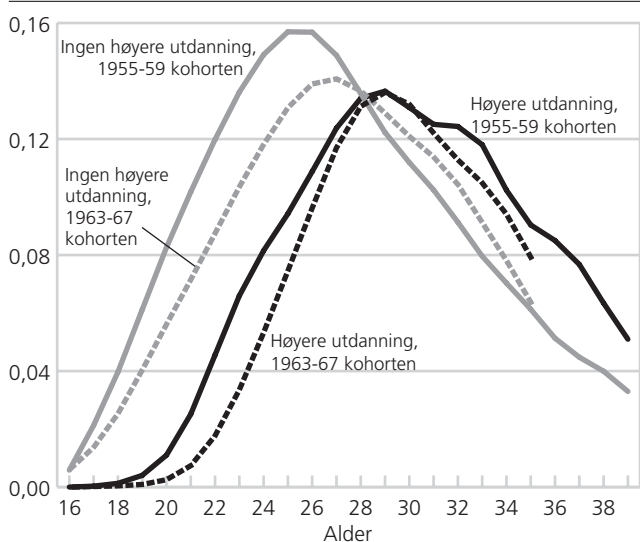
Førstefødsler etter utdanning

Vi skal starte med å sammenligne førstefødselsmønstret blant kvinner som hadde fullført en høyere utdanning ved 25-årsalder med dem som ikke hadde noen høyere utdanning på det tidspunktet (figur 2a-2c). Derneft skal vi nærmere på den siste gruppen og sammenligne dem som hadde lav utdanning på siste observasjonstidspunkt med dem som har middels utdanning (figur 3a til 3c). Middels utdanning er her, som kjent, definert som enten middels utdanning ved siste observasjonstidspunkt eller høy utdanning som ennå ikke var fullført ved 25-årsalder (jf. kolonne 3 i tabell 2).

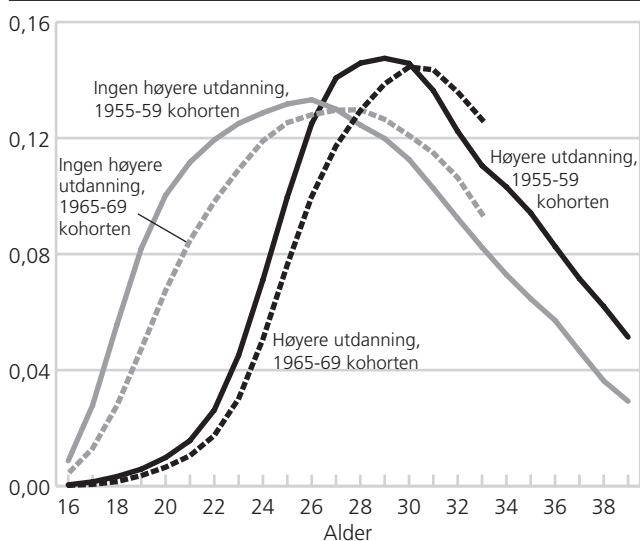
Figur 2a. Førstefødselsrater etter alder og utdanningsnivå (ingen høyere vs. høyere utdanning). Storbritannia. 1950- og 1960-tallskohorter

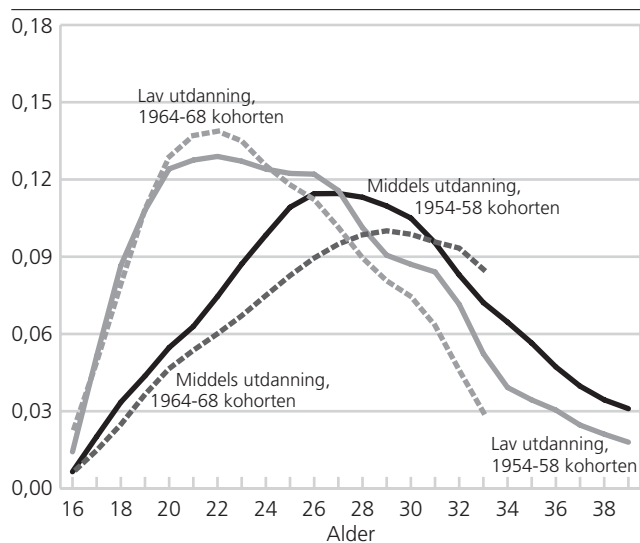
Figur 2b. Førstefødselsrater etter alder og utdanningsnivå (ingen høyere vs. høyere utdanning). Frankrike. 1950- og 1960-tallskohorter

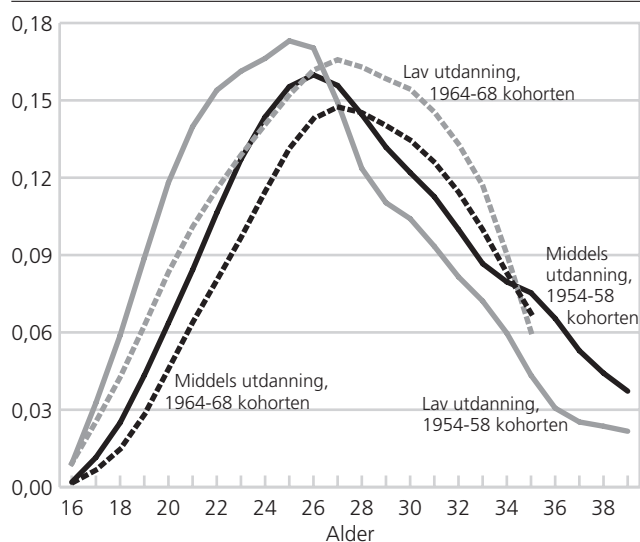
Figur 2b. Førstefødselsrater etter alder og utdanningsnivå (ingen høyere vs. høyere utdanning). Norge 1950- og 1960-tallskohorter

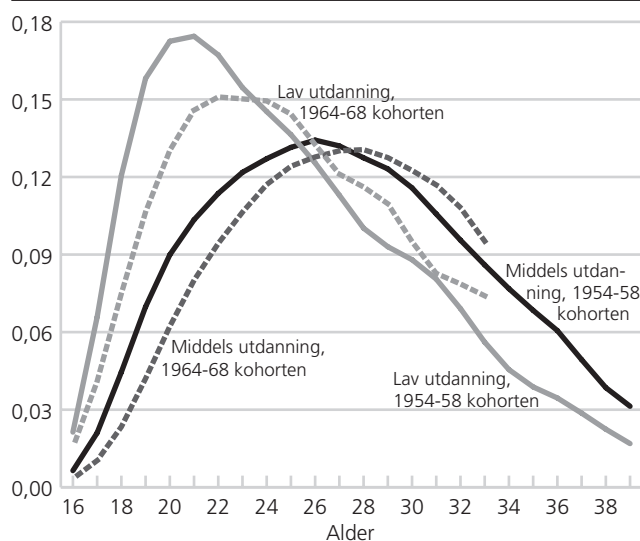
Figur 3a. Førstefødselsrater etter alder og utdanningsnivå (lav vs. middels utdanning). Storbritannia. 1950- og 1960-tallskohorter

Figur 3b. Førstefødselsrater etter alder og utdanningsnivå (lav vs. middels utdanning). Frankrike. 1950- og 1960-tallskohorter

Figur 3c. Førstefødselsrater etter alder og utdanningsnivå (lav vs. middels utdanning). Norge. 1950- og 1960-tallskohorter

Tabell 3. Andel med barn ved ulike aldre¹ etter utdanningsnivå²

Utdanningsnivå	1950-tallskohorten			1960-tallskohorten		
	Storbritannia	Frankrike	Norge	Storbritannia	Frankrike	Norge
Lav						
19 år	23,8	17,8	32,3	23,6	13,3	21,9
21 år	41,8	37,6	53,8	42,6	28,6	42,0
25 år	66,0	69,5	76,0	67,0	59,9	69,6
29 år	80,3	83,2	84,8	78,0	80,2	81,7
33 år	84,1	88,4	88,8	82,3	89,1	87,1
Middels						
19 år	10,0	8,0	13,6	8,0	5,0	7,7
21 år	20,3	21,1	29,5	17,0	15,1	20,4
25 år	45,9	55,5	58,4	38,2	45,8	50,2
29 år	66,5	76,5	76,1	58,7	70,9	71,3
33 år	76,9	85,0	84,4	72,1	82,4	82,1
Høy						
19 år	0,4	0,4	1,1	0,0	0,2	0,6
21 år	1,8	3,6	3,6	0,2	1,1	2,3
25 år	16,9	28,7	25,1	9,9	17,8	18,4
29 år	50,9	58,6	59,0	37,5	50,7	51,4
33 år	65,3	75,8	76,4	53,8	70,2	73,1

¹ Alder er definert som alder ved slutten av året.

² Utdanning ved 25-årsalder eller ved siste observasjon.

To tydelige mønstre trer frem når vi sammenligner utviklingen i de ulike utdanningsgruppene. I Frankrike og Norge forskyves kurven generelt mot høyere for kvinner på alle utdanningsnivåer, dvs. at kvinner i alle utdanningsgrupper er blitt eldre ved første fødsel. Det høyeste punktet på kurven for førstefødselsratene er også generelt lavere for 1960-tallskohorten enn for 1950-tallskohorten, men forskjellen er ikke stor. I Storbritannia er forskyvningen av aldersmønsteret for førstefødsler mot høyere svært forskjellig for de ulike utdanningsgruppene, og mye større for kvinner i utdanningsgruppene middels (figur 3a) og høy (figur 2a) enn for kvinner med lav utdanning. Den høyeste fødselsraten blant dem med middels utdanning var ved 26-årsalder for 1950-tallskohorten og ved 29-årsalder for 1960-tallskohorten, mens de tilsvarende toppene for dem med høy utdanning var ved 30 og 33 år – senere opplysninger er ikke registrert i våre data. Hvis det virkelige topp-punktet blir 33 år, er dette hele elleve år senere enn topp-punktet på 22 år for gruppen med lav utdanning.

Forskjellene på syv år mellom kvinner med lav og middels utdanning og elleve år mellom kvinner med lav og høy utdanning i Storbritannia skiller seg mest fra resultatene for Frankrike. For 1960-tallskohorten i Frankrike er det ingen forskjell mellom gruppene med lav og middels utdanning, og det er bare to års forskjell mellom gruppene med lav og høy utdanning. Mønsteret i Norge ligner mer det i Storbritannia, med seks års forskjell mellom gruppene med lav og middels utdanning og åtte års forskjell mellom gruppene med lav og høy utdanning. I Norge har imidlertid kurven for kvinner med lav utdanning både forskjøvet seg mot høyere alder og blitt flatere for 1960-tallsko-

horten (jf. figur 3c). I motsetning til dette har kurven for kvinner med lav utdanning i Storbritannia en tydeligere topp for 1960-tallskohorten enn for 1950-tallskohorten (jf. figur 3a). I tillegg har kurven for norske kvinner med middels og høy utdanning en mye høyere og tydeligere topp enn kurven for kvinner med middels og høy utdanning i Storbritannia, noe som ligner mer på mønsteret i Frankrike.

Tabell 3 viser hva disse fødselsmønstrene har resultert i når det gjelder andelen som er blitt mødre ved ulike aldre. Forskjellene som fremtrer mellom landene for 1950- og 1960-tallskohortene er av lignende karakter, men er tydeligst i den siste gruppen. Et tydelig trekk er en mye høyere konsentrasjon av førstefødsler blant kvinner i 20-årene blant dem med middels og høy utdanning i Frankrike og Norge. I 1960-tallskohorten i Storbritannia fikk bare 41,7 prosent av kvinnene med middels utdanning og 37,3 prosent av kvinnene med høy utdanning sitt første barn i alderen 22 til 29 år, sammenlignet med 55,8 og 49,6 prosent i Frankrike og 50,9 og 49,1 prosent i Norge. Tre av ti kvinner med middels utdanning i Storbritannia hadde enten født sitt første barn når de var 21 år (17,0 prosent) eller i alderen 30 til 33 år (13,4 prosent), og 27,9 prosent var fremdeles barnløse når de var 33 år. Også her er forskjellen størst i forhold til Frankrike. Der hadde bare 26,6 prosent av kvinnene med middels utdanning fått sitt første barn enten før de fylte 22 år eller etter at de fylte 30 år, og bare 17,6 prosent var fremdeles barnløse når de var 33 år. Førstefødselsmønsteret blant kvinner med høy utdanning er svært likt i Norge og i Frankrike, og skiller seg dermed like mye fra mønsteret i Storbritannia i begge land.

Når det gjelder tidlige førstefødsler, hadde kvinner med lav utdanning fra 1950-tallskohorten i Norge størst sannsynlighet for å få barn som tenåring eller innen fylte 21 år – hele 53,8 prosent. I 1960-tallskohorten lå nivået i Storbritannia nær nivået i Norge. Norske kvinner med middels utdanning hadde likevel størst sannsynlighet for å ha født sitt først barn innen de var 21 år. Bakgrunnen for at tidlige førstefødsler totalt sett stadig er høyere i Storbritannia, er derfor annerledes når man sammenligner med Norge enn når man sammenligner med Frankrike. Sammenlignet med Norge er forskjellen knyttet til både en høyere andel med lav utdanning og en fortsatt høy andel som får barn tidlig i Storbritannia. Sammenlignet med Frankrike er forskjellen kun knyttet til at kvinner med lav utdanning i Storbritannia fortsatt føder barn tidlig. Frankrike har en høyere andel kvinner med lav utdanning i 1960-tallskohorten, og som i Norge falt andelen som hadde fått sitt første barn blant kvinner med lav utdanning betydelig fra 1950- til 1960-tallskohorten.

Oppsummering

I denne studien har vi brukt store sammenkoblede datasett fra tre land, Frankrike, Norge og Storbritannia, for å undersøke sammenhengen mellom utdanningsnivå og kvinners alder ved første fødsel. Kvinner som er født på 1950-tallet, ble også sammenlignet med kvinner som er født på 1960-tallet, for å se nærmere på utviklingen i aldersmønstrene for førstefødsler over tid.

Resultatene viser at mønsteret for førstefødsler etter alder og utdanning i Storbritannia skiller seg stadig mer fra mønsteret i Frankrike og Norge. Særpreget gjelder både senere førstefødsler blant kvinner med middels eller høy utdanning i Storbritannia og tidligere førstefødsler blant kvinner med lav utdanning. Tidlige førstefødsler var like utbredt i 1960-tallskohorten som i 1950-tallskohorten blant kvinner med lav utdanning i Storbritannia, mens det var en betydelig nedgang i denne tendensen blant lavt utdannede kvinner i Frankrike og Norge. Andelen som hadde fått barn innen de var 21 år, var likevel fortsatt nesten like høy i Norge som i Storbritannia i 1960-tallskohorten.⁶ Begge land hadde mye høyere nivåer av tidlige førstefødsler blant kvinner med lav utdanning enn i tilsvarende utdanningsgruppe i Frankrike.

De britiske kvinnene med middels og høy utdanning får sitt første barn betydelig senere enn tilsvarende grupper i Frankrike og Norge, og har dermed det førstefødselsmønsteret som skiller seg mest ut. Både i Frankrike og Norge er det fortsatt en stor andel som får sitt første barn i 20-årene, og relativt få er fremde-

les barnløse ved 33-årsalder. Til sammenligning var over to av fem kvinner med middels utdanning i Storbritannia fremdeles barnløse ved fylte 30 år, og nesten halvparten av de britiske kvinnene med høy utdanning var fremdeles barnløse ved 33 års alder. Forskjellene mellom utdanningsgruppene i tidspunktet for første fødsel økte mest i Storbritannia, og her er kontrasten størst i forhold til Frankrike.

Når vi summerer førstefødselsratene over alle aldre opp til 33 år, viser det seg at det er en klar og konsistent sammenheng mellom alder ved første fødsel og utdanningsnivå i alle tre land. Økt utdanningsnivå blant kvinner i alle tre land, men spesielt i Frankrike og Norge, har ført langt flere kvinner over i utdanningsgrupper som kjennetegnes ved senere førstefødsler. Storbritannias stadig senere førstefødsler blant alle kvinner bortsett fra blant dem med lav utdanning skjedde i en tid der en økende andel av kvinnene tok videregående utdanning, mens det ikke var noen endring fra 1950- til 1960-tallskohortene i andelen som tok høyere utdanning.

Referanser

Andersson, G. (2004): Childbearing developments in Denmark, Norway and Sweden from 1970s to the 1990s: A comparison, *Demographic Research* [www.demographic-research.org] **3**(7): 155-176.

Billari, F.C. (2005): «Partnership, childbearing and parenting: Trends of the 1990s» i M. Macura, A.L. MacDonald og W. Haug (red.): *The New Demographic Regime: Population Challenges and Policy Responses*, Geneva: United Nations.

Billari, F.C. og D. Philipov (2005): Education and the transition to motherhood: a Comparative Analysis of Western Europe, Vienna Institute of Demography: European Demographic Research Paper 3.

Chandola, T., D.A. Coleman og R.W. Hiorn (1999): Recent European fertility patterns: Fitting curves to "distorted" distributions, *Population Studies* **53**: 317-329.

Chandola, T., D.A. Coleman og R.W. Hiorn (2002): Distinctive features of age-specific fertility profiles in the English-speaking world: Common patterns in Australia, Canada, New Zealand and the United States, 1970-98. *Population Studies* **56**: 181-200.

Frejka, T. og G. Calot (2001): Cohort reproductive patterns in low fertility countries, *Population and Development Review* **27**(1): 103-132.

⁶ Når det gjelder mønsteret for tidligere barnefødsler, skiller Norge seg også fra andre skandinaviske land, som Andersson (2004) viser. Fra et familiepolitisk perspektiv kan denne forskjellen oppfattes som et resultat av støtteordninger som er mer sjenerøse og mer spesielt rettet mot alenemødre i Norge enn i andre skandinaviske land (Rønsen og Skrede 2006).

Gustafsson, S. og C. Wetzels (2000): «Optimal age for first birth: Germany, Great Britain, the Netherlands and Sweden» i S. Gustafsson og D.E. Meulders (red.): *Gender and the Labour Market: Econometric Evidence of Obstacles to Achieving Gender Equality*, New York: St. Martin's.

Kravdal, Ø. (2004): An illustration of the problem caused by incomplete education histories in fertility analyses, *Demographic Research* [www.demographic-research.org] **3**(6): 135-154.

Lappegård, T. og M. Rønsen (2005): The Multifaceted impact of education on entry into motherhood, *European Journal of Population* **21**: 31-49.

Morgan, S.P. (2003): Is low fertility a twenty-first century demographic crisis?, *Demography* **40**(4): 589-603.

Pearce, D. og F. Bovagnet (2005): The demographic situation in the European Union, *Population Trends* **119**: 7-15.

Rendal, M. og S. Smallwood (2003): Higher qualifications, first-birth timing, and further childbearing in England and Wales, *Population Trends* **111**: 18-26.

Robert-Bobée, I. (2003): Fécondité et EDP: Quelques éléments sur la qualité des données de l'EDP. Paris, INSEE.

Robert-Bobée, I. (2004): «Les femmes les plus diplômées vivent plus longtemps en couples avant d'avoir un enfant.» INSEE Première.

Rønsen, M. og K. Skrede (2006). «Nordic fertility patterns - compatible with gender equality?» Kommer i A.-L. Ellingsæter og A. Leira (red.): *Politicising parenthood: Gender relations in Scandinavian welfare state restructuring*, Bristol: Policy Press.

Smallwood, S. (2002): New estimates of trends in births by birth order in England and Wales, *Population Trends* **108**: 32-48.

Smallwood, S. and J. Chamberlain (2003): Replacement fertility, what has it been and what does it mean?, *Population Trends* **119**: 16-27.